

नेपाल सरकार (मन्त्री स्तर) बाट मिति २०७६।०९।१५ मा स्वीकृत

व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन रणनीति २०७६
Strategy of Civil Registration and Vital Statistics (CRVS), 2019

१. परिचय

व्यक्तिगत घटना दर्ता (Civil Registration) व्यक्तिको सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक र सांस्कृतिक लगायतका अधिकार स्थापित गर्ने कानूनी आधार हो। यसले मानव अधिकारको समेत संरक्षण गर्दछ। व्यक्तिगत घटना दर्तालाई अनिवार्य, स्थायी, निरन्तर र विश्वव्यापी अभिलेख माध्यमको रूपमा स्थापित गरिएको छ। व्यक्तिगत अभिलेख तथ्याङ्क विज्ञान (Vital Statistics) राष्ट्रिय तथ्याङ्कको एक महत्वपूर्ण स्रोत हो जसले आवधिक जनगणना र राष्ट्रिय स्तरमा हुने सबै प्रकारका घर परिवार सर्वेक्षणहरूको पुरकको रूपमा समेत कार्य गर्दछ। यस्ता तथ्याङ्कको माध्यमबाट समय अनुसारको देशको जनसंख्याको आकार र विशेषताहरू आकलन गर्न सकिन्छ। नागरिक अभिलेख व्यवस्थापन र यसको तथ्याङ्कीय विश्लेषणको आधारमा मुलुकमा विभिन्न प्रकारका नीति, योजना तथा कार्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन गरिन्छ।

विश्वका विभिन्न मुलुकहरूमा व्यक्तिगत घटना दर्ताको रूपमा नागरिक पञ्जीकरण तथा तथ्याङ्क विश्लेषण Civil Registration and Vital Statistics (CRVS) प्रणालीको आवश्यकता र महत्वलाई ध्यानमा राखी यसको विकास र विस्तारका क्षेत्रमा विभिन्न प्रयासहरू भएका छन्। यसै सन्दर्भमा संयुक्त राष्ट्र संघको तथ्यांक हेर्ने निकाय Department of Economic and Social Affairs- Statistical Division ले CRVS प्रणालीको अवधारणा विकास गरी विभिन्न मुलुकहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। CRVS प्रणालीको क्षेत्रमा विश्व स्वास्थ्य संगठन र विश्व बैंकले समेत आवश्यक अवधारणा तथा निर्देशिकाहरू जारी गर्ने गरेको पाईन्छ।

विश्व स्वास्थ्य संगठनले विशेष गरी जन्म दर्ता, मृत्युको कारण सहित मृत्यु दर्ता तथा अन्य व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी तथ्यांक उत्पादनका लागि विश्वव्यापी अवधारणा, सूचना फाराम, दर्ता प्रमाणपत्र तथा साधन विकास गरी उत्पादित तथ्याङ्क स्वास्थ्य विषयक अन्वेषण तथा नीति तर्जुमा आदिमा उपयोग गर्ने गरी विकास र विस्तार गर्ने कार्य गर्दै आएको छ। मानिसको मृत्युको यथार्थ कारणको रिपोर्ट तथा रेकर्ड गर्न रोग तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय तथ्याङ्क बर्गीकरण (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems- ICD) को श्रृंखला अन्तर्गत व्यक्तिको रोग सम्बन्धी अन्तराष्ट्रिय बर्गीकरण (International Classification of Diseases- ICD10) जारी गरेको छ। समुदायमा हुने मृत्युको स्तरीय रूपमा सूचीकरण तथा दर्ता गर्न Verbal Autopsy Tools (VAT) हरुको विकास गरी लागू गरेको छ। क्षेत्रीय स्तरमा संयुक्त राष्ट्र संघको एशिया तथा प्रशान्त क्षेत्रको आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्र हेर्ने निकाय (Economic and Social Commission for Asia and the Pacific- UNESCAP) को सन् २०१४ मा सम्पन्न मन्त्री स्तरीय बैठकले यस क्षेत्रमा CRVS प्रणालीको विस्तार तथा सुदृढीकरणमा जोड दिएको थियो। उक्त बैठकले

सन् २०१५ देखि २०२४ सम्मको दशकलाई एसिया प्रशान्त क्षेत्रमा व्यक्तिगत घटना दर्ताको दशकको रूपमा मनाउने र दशकको अन्त्य सम्ममा सम्पूर्ण व्यक्तिगत घटना दर्ताको दरमा उल्लेख्य रूपमा वृद्धि गर्दै जन्म दर्तालाई शतप्रतिशत पुराउने लक्ष्य समेत निर्धारण गरेको देखिन्छ ।

२. वर्तमान अवस्था

जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) ऐन, २०३३ तथा जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना (दर्ता गर्ने) नियमावली, २०३४ ले जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाई सराई र सम्बन्ध विच्छेद गरी ५ प्रकारका घटना दर्ता गराउनु पर्ने कानूनी व्यवस्था गरेको छ । देशभरका ७५३ वटा स्थानीय तहका ६७४३ वटा वडा कार्यालयहरूमा स्थानीय पञ्जाधिकारीको कार्यालय रहने व्यवस्था छ । राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभागका महानिर्देशक केन्द्रीय पञ्जाधिकारीको जिम्मेवारीमा रहेर पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person) को रूपमा समेत काम गर्ने तथा सबै वडाको प्रशासकीय प्रमुख वा स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले तोकेको कर्मचारीले स्थानीय पञ्जाधिकारीको रूपमा कामकाज गर्ने गरी पञ्जीकरण सम्बन्धी संगठनात्मक व्यवस्था कायम गरिएको छ ।

नेपालको संविधानले कानूनी राज्यको अवधारणा अनुरूप दीगो शान्ति, सुशासन, विकास र सम्वृद्धिको यात्रा तय गरेको छ । नेपालका प्रत्येक नागरिकको परिचय खुल्ने गरी अभिलेख राख्ने संवैधानिक व्यवस्था छ । जानसांख्यिक तथ्याङ्कलाई अद्यावधिक गर्दै राष्ट्रिय विकास योजनासँग आवद्ध गर्ने, एकीकृत राष्ट्रिय परिचय व्यवस्थापन सूचना प्रणाली विकास गरी नागरिकका सबै प्रकारका सूचना र विवरणहरू एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन गर्ने तथा यसलाई राज्यबाट उपलब्ध हुने सेवा सुविधा र राष्ट्रिय विकास योजनासँग आवद्ध गर्ने व्यवस्था रहेको छ । व्यक्तिगत घटना, जन्म, मृत्यु, विवाह र तथ्याङ्क संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साभाना सूचीमा रहेका छन् । स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन स्थानीय तहको अधिकार समेत रहेकोले नागरिक अभिलेख र तथ्याङ्क प्रणालीको विकास गरी सरकारले संवैधानिक व्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

वि.सं. २०६८ (सन् २०११) को जनगणना अनुसार नेपालमा करिब ६४ प्रतिशत घटनाहरू समयमा दर्ता हुने गरेका छन् । यस क्रममा व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणाली सुदृढीकरण गरी समयमै सबै नागरिकको अभिलेख व्यवस्थापन गर्न विश्व बैंकको सहयोगमा एक आयोजना समेत संचालन भईरहेको छ । नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय अन्तरगत राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभागको केन्द्रीय नेतृत्व र स्थानीय तहका वडाको कार्यकारी भूमिकामा पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यसम्पादन भईरहेका छन् भने अन्य सम्बद्ध निकायहरूले यस कार्यमा सहयोग पुर्‍याईरहेका छन् ।

नेपालमा व्यक्तिगत घटना दर्ताका लागि प्रारम्भमा सूचकद्वारा निर्धारित सूचना फाराम भरी विवरणलाई पुष्टी गर्ने आवश्यक कागज तथा प्रमाणहरू राखी निवेदन दर्ता गरिन्छ । उक्त सूचना फाराममा तथ्याङ्कीय दृष्टिकोणले धेरै महत्वपूर्ण विवरणहरू रहेका हुन्छन् । व्यक्तिको ठेगाना, लिङ्ग, उमेर, जातजाति, जन्म स्थान, मृत्यु भएको स्थान, मृत्युको कारण, विवाहको किसिम, शैक्षिक अवस्था बसाई सराई र सम्बन्ध

विच्छेदका विवरणहरूलाई एकीकृत एवं प्रशोधन गरी महत्वपूर्ण जनसांख्यिक तथा सामाजिक तथ्याङ्कहरू उत्पादन गर्न सकिने अवस्था रहेको छ । यी तथ्याङ्कहरू महत्वपूर्ण नीति तथा कार्यक्रमहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन र मूल्यांकनमा उपयोगी हुन्छन् । उक्त तथ्याङ्क र तथ्याङ्क विश्लेषणबाट प्राप्त सूचनाहरू समग्र CRVS प्रणालीकै स्तरीयता, प्रगति तथा उपलब्धिको स्तर मापनमा समेत अपरिहार्य तथा उपयोगी हुन्छन् ।

नेपालमा विधिवत रूपमा व्यक्तिगत घटना दर्ताको सुरुवात भएको दशकौं वितिसक्दा समेत सबै व्यक्तिहरूको पूर्ण रूपमा घटना दर्ता हुन सकेको छैन । व्यक्तिगत घटना दर्ताको अपेक्षित विस्तार गर्दै सो सम्बन्धी अध्यावधिक प्रगती प्रतिवेदनको प्रकाशन गर्ने कार्य गरी तथ्याङ्कको प्रमुख श्रोतको रूपमा CRVS प्रणाली अबलम्बन गरिदै आएको भएता पनि उक्त प्रणाली पूर्ण रूपमा विकसित भई कार्यान्वयनमा आई नसकेको अवस्थामा जनगणनाको तथ्याङ्क, स्वास्थ्य व्यवस्थापन प्रणाली, व्यक्तिगत घटना दर्ता सर्भेक्षण, नेपाल बहुसंख्यक सर्वेक्षण (Multiple Indicator Cluster Survey-MICS), नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण (Nepal Demographic and Health Survey-NDHS) लगायतका घरपरिवार सर्भेक्षणहरूलाई व्यक्तिगत घटना दर्ता तथ्यांकका अन्य श्रोतहरूको रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको छ । यसै क्रममा व्यक्तिगत घटना दर्ताको आवधिक प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशनका अतिरिक्त स्तरीय व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी तथ्याङ्क उत्पादन गर्नु अत्यावश्यक रहेको छ । प्रशासनिक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण तथ्यांकहरूको प्रमुख स्रोतको रूपमा रहेको नागरिक पञ्जीकरण व्यवस्थालाई आवधिक जनगणना र राष्ट्रिय स्तरमा हुने व्यक्तिगत सम्बन्धित अन्य सबै प्रकारका सर्वेक्षणहरूको पूरकको रूपमा लिने उद्देश्य यस रणनीतिको कार्यान्वयनबाट पुरा हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

३. रणनीति तर्जुमाको आवश्यकता

एसिया तथा प्यासिफिक क्षेत्रमा व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन दशक सन् २०१५-२०२४ (Asian and Pacific Civil Registration and Vital Statistics Decade 2015-2024) मा प्रत्येक मानिसलाई व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी अभिमुखीकरण गर्ने कार्यको रूपमा “get very one in the picture” प्रतिवद्धता जनाई आवश्यक कार्य भईरहेका छन् । सबै नागरिकको अभिलेख व्यवस्थापन गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न व्यक्तिगत घटना दर्ताबाट उत्पादन हुने तथ्याङ्कलाई राष्ट्रिय तथ्याङ्क प्रणालीमा आवद्ध गर्दै सो सम्बन्धी तथ्याङ्कको विश्लेषण गरी भावी योजना तथा नीति निर्माणमा यथार्थ तथ्याङ्क प्राप्त गर्न एवं नेपालले विश्व सामु प्रस्तुत गरेको राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिवद्धता पुरा गर्न व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी रणनीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गर्नु आवश्यक छ ।

४. समस्या तथा चुनौती

- क) सबै नागरिकका व्यक्तिगत घटनाहरुको दर्ता गरी तथ्याङ्क उत्पादन र विश्लेषण गर्ने प्रणालीको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु ।
- ख) व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा नागरिक अभिलेख व्यवस्थापनमा प्रविधि मैत्री प्रणालीको विस्तार तथा प्रयोगमा कमी हुनु ।
- ग) भौगोलिक विकटता तथा सूचना तथा संचार प्रविधिको पहुँचमा कमी हुनु ।
- घ) पर्याप्त स्रोत साधन र दक्ष जनशक्तिको कमी हुनु ।
- ङ) व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु ।
- च) नागरिकका व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्ने निकायहरु बीच प्रभावकारी समन्वयक कायम गर्नु ।

५. मार्ग निर्देशक तत्वहरु

- क) नेपालको संविधान तथा कानूनी व्यवस्था,
- ख) नेपाल सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा आवधिक योजना,
- ग) राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता,
- घ) कानूनी तथा संस्थागत व्यवस्था
- ङ) नागरिक केन्द्रीयता,
- च) व्यवस्थापनमा प्रविधि मैत्री आधुनिकता,
- छ) अन्तरराष्ट्रिय समन्वय, सहकार्य तथा साभेदारी,
- ज) तथ्यमा आधारित प्रविधि मैत्री, सुशासित र सुदृढ सेवा प्रवाह राज्यको दायित्व,

६. नेपालले स्वीकार गरेका अन्तराष्ट्रिय लक्ष्यहरु (Goals)

१. सर्वव्यापी जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटनाको पञ्जीकरण गर्ने (Universal Civil Registration of births, deaths, and other vital events.) ।
२. प्रत्येक व्यक्तिलाई पञ्जीकरणका माध्यमबाट जन्म, मृत्यु लगायत अन्य व्यक्तिगत घटनाको आवश्यकता अनुसार प्रमाणपत्र उपलब्ध गराई व्यक्तिगत पहिचान र अधिकारहरुको दावी गर्न सहयोग गर्ने (All individuals are provided with legal documentation of civil registration of births, deaths and other vital events, as necessary, in order to claim identity, civil status and enduring rights.) ।
३. व्यक्तिगत घटना दर्ता अभिलेखको आधारमा सही, पूर्ण र सामयिक तथ्यांक (मृत्युको कारण सहित) उत्पादन तथा वितरण गर्ने (Accurate, timely and vital statistics (including on cause of death), based on registration records, are produced and disseminated.)

७. दीर्घकालिन सोच (Vision)

प्रविधि मैत्री आधुनिक सूचना प्रणाली मार्फत सर्वव्यापी रूपमा व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन ।

८. दीर्घकालिन लक्ष्य (Mission)

प्रविधि मैत्री व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क विश्लेषण प्रणालीको माध्यमबाट तथ्य र तथ्याङ्कमा आधारित नीति निर्माण, सार्वजनिक सेवा प्रवाह र सुशासन प्रवर्द्धनमा टेवा पुर्‍याउने ।

९. रणनीतिक उद्देश्यहरू (Strategic Objectives)

- १ व्यक्तिगत घटना दर्तालाई आवधिक जनगणना र राष्ट्रिय स्तरमा हुने अन्य सबै प्रकारका नागरिक सर्वेक्षणहरूको पूरकको रूपमा स्थापित गर्न संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
- २ व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली (CRVS) सुधार गर्न सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका अभिवृद्धि गर्ने ।
- ३ व्यक्तिगत घटना दर्ताको आवधिक तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने ।
- ४ मृत्यु दर्ता गर्दा मृत्युको कारण सहितको अभिलेख व्यवस्थापन गर्दै सोसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको छुट्टै विश्लेषण प्रणाली विकास गर्ने ।
- ५ दीगो विकासका लक्ष्यहरू (Sustainable Development Goals-SDGs) लगायतका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न गरिने कार्यहरूको लागि व्यक्तिगत घटना दर्ता अभिलेखमा आधारित तथ्याङ्कहरूको सिर्जना गर्ने ।
- ६ संयुक्त राष्ट्रसंघका तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी सिद्धान्त तथा अन्य विश्वव्यापी मान्यता अनुरूपको CRVS प्रणाली विस्तार र सुदृढीकरण गर्ने ।

१०. रणनीतिक उद्देश्य अनुरूपका कार्यनीतिहरू (Strategies)

१. व्यक्तिगत घटना दर्तालाई आवधिक जनगणना र राष्ट्रिय स्तरमा हुने अन्य सबै प्रकारका नागरिक सर्वेक्षणहरूको पूरकको रूपमा स्थापित गर्न संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
  - क) व्यक्तिगत घटना दर्ताका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिमा आधारित प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
  - ख) हरेक १० वर्षमा हुने आवधिक जनगणनामा पञ्जीकरण सम्बन्धी तथ्यांक संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाउन सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ ।
  - ग) नागरिकका विवरणसँग सम्बन्धित सर्वेक्षण गर्ने व्यक्ति तथा निकायहरूसँग समन्वय गरी पञ्जीकरण प्रणालीलाई सर्वेक्षणको पूरकको रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
  - घ) प्रदेशको पञ्जीकरण हेर्ने मन्त्रालय तथा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा पञ्जीकरण सम्बन्धी अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूको विश्लेषणात्मक विवरण प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
  - ङ) प्रदेश मन्त्रालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई व्यवस्थित तथा नागरिक मैत्री बनाईनेछ ।
  - च) पञ्जीकरण व्यवस्थापन प्रणालीमा संलग्न जनशक्तिहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन

गरिनेछ ।

छ) प्रत्येक स्थानीयतहको प्रशासकीय प्रमुखको कार्यालय र वडा कार्यालय बीच प्रविधि मैत्री समन्वयको व्यवस्था गरिनेछ ।

ज) राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, प्रदेश मन्त्रालय र स्थानीय तह बीच सूचना प्रविधिमा आधारित समन्वय प्रणाली विकास गरिनेछ ।

झ) पञ्जीकरण व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा रहेका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको दरिलो सुरक्षा व्यवस्था मिलाईनेछ ।

ञ) व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रमाणपत्रलाई नागरिक पहिचानको रूपमा उपयोग गरी सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

२. व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली (CRVS) सुधार गर्न सरोकारवाला निकायहरूको भूमिका अभिवृद्धि गर्ने ।

क) व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने कार्यलाई स्थानीय तहका वडा कार्यालय, महत्वपूर्ण अस्पताल तथा विदेश स्थित नियोगहरूबाट समेत सेवा प्रवाह गर्ने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाईनेछ ।

ख) केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, प्रदेशको तथ्याङ्क हेर्ने मन्त्रालय तथा स्थानीय तहसँग समन्वय गरी पञ्जीकरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण तथा प्रकाशन गरिनेछ ।

ग) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयसँगको समन्वयमा व्यक्तिको मृत्युको कारण उल्लेख गरी प्रमाणिकरण गर्ने प्रणाली विकास गरी मृत्यु दर्ताको बखत मृत्युको कारण सहितको अभिलेख राख्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

घ) स्वास्थ्य संस्थाहरूमा राखिएका पञ्जीकरण सम्बन्धी अभिलेखहरूको प्राप्ति तथा विश्लेषण गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ ।

ङ) व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन (CRVS) सम्बन्धी कार्यको सुदृढीकरणका लागि अन्तर निकाय साभेदारी संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।

च) जनशक्ति क्षमता विकास तथा नागरिक सचेतनका कार्यक्रमहरू संचालन गरी सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायको भूमिका प्रभावकारी बनाईनेछ ।

छ) गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग लगायतका केन्द्रीय निकायहरू तथा सम्बन्धित राष्ट्रिय एवं अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय गर्न विभागमा जिम्मेवार पदाधिकारी तोकिनेछ ।

ज) प्रविधिमा आधारित व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई राष्ट्रिय परिचय व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरी जन्म दर्ताकै बखत राष्ट्रिय परिचय नम्बर प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

झ) आवश्यकता अनुसार समुदायमा व्यक्तिगत घटना दर्ता शिविरहरू संचालन गरिनेछ ।

३. व्यक्तिगत घटना दर्ताको आवधिक तथ्याङ्क विप्लेषण गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने ।

क) प्रत्येक चौमासिकमा व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी कार्य प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशन गरिनेछ ।

ख) तथ्यांक विप्लेषणका लागि जिम्मेवार पदाधिकारी तोकिनेछ ।

- ग) व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी कार्य गर्ने प्रत्येक निकायमा मासिक रुपमा पञ्जीकरण भएका घटनाको विवरण प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- घ) केन्द्रिय तथ्यांक विभाग तथा अन्य सरोकारवाला निकायका सूचना तथा तथ्यांक हेर्ने संयन्त्रहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

४. मृत्यु दर्ता गर्दा मृत्युको कारण सहितको अभिलेख व्यवस्थापन गर्दै सोसँग सम्बन्धित तथ्यांकको छुट्टै विश्लेषण प्रणाली विकास गर्ने ।

- क) मृत्युको कारण चिकित्सा पद्धतीबाट पहिचान गर्ने व्यवस्था मिलाउन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय र सम्बद्ध निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।
- ख) व्यक्तिको मृत्युको कारण उल्लेख गरी पञ्जीकरण व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाउन प्रचलित कानूनमा आवश्यक सुधार गरिनेछ ।
- ग) मृत्यु दर्ता गर्न निवेदन दिने सूचकले मृत्युको कारण उल्लेख गर्ने र त्यसको पुष्टाई हुने कागजात पेश गर्न स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत सबै स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई आवश्यक कार्य गर्ने व्यवस्था क्रमशः मिलाईनेछ ।
- घ) मृत्युको कारण उल्लेख भएका अभिलेखहरुको छुट्टै विश्लेषण गर्ने पद्धतीको विकास गरिनेछ ।
- ङ) मृत्युको कारण उल्लेख गरी मृत्यु दर्ताको वार्षिक नतिजा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

५. दीगो विकासका लक्ष्यहरु (Sustainable Development Goals-SDGs) लगायतका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकासका लक्ष्यहरु हासिल गर्न गरिने कार्यहरुको लागि व्यक्तिगत घटना दर्ता अभिलेखमा आधारित तथ्याङ्कहरुको सिर्जना गर्ने ।

- क) राष्ट्रिय स्तरमा नीति निर्माणका लागि व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई प्रमुख सूचकको रुपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- ख) दीगो विकासका लक्ष्यहरुको १६ नम्बर लक्ष्यमा उल्लेख भएको दीगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेसी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी र समावेसी संस्थाको स्थापना गर्ने मुख्य लक्ष्य अन्तरगतको १६.९ मा उल्लेख भएको लक्ष्य सन् २०३० सम्म सबैलाई जन्मदर्ता लगायतका अन्य कानूनी पहिचान प्रदान गर्ने लक्ष्य प्राप्त गर्न पञ्जीकरण सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क व्यवस्थापन गरिनेछ ।
- ग) मुलुकले अवलम्बन गरेको नागरिक अभिलेख सम्बन्धी संवैधानिक नीति कार्यान्वयन गर्न पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचनालाई उपयोग गरिनेछ ।
- घ) आवधिक योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा पञ्जीकरण सम्बन्धी सूचनाको उपयोग गरिनेछ ।
- ङ) नेपालले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जनाएका प्रतिद्वन्द्वता पुरा गर्न पञ्जीकरण सम्बन्धी सूचनाको उपयोग गरिनेछ ।

६. संयुक्त राष्ट्रसंघका तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी सिद्धान्त तथा अन्य विश्वव्यापी मान्यता अनुरूपको CRVS प्रणाली विस्तार र सुदृढीकरण गर्ने ।

- क) संयुक्त राष्ट्रसंघले अबलम्बन गरेका व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी विश्वव्यापी मान्यताको उपयोग व्यवस्थापन प्रणालीलाई समृद्ध बनाईनेछ ।
- ख) एशिया तथा प्यासिफिक क्षेत्रमा व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन अबलम्बन गरिएका प्रणालीको प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- ग) सार्क तथा अन्य क्षेत्रिय एवं बहुराष्ट्र समन्वय र सहकार्य गर्ने संस्थाहरुले अबलम्बन गरेका पद्धतीहरुलाई आवश्यकता अनुरूप उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।
- घ) विश्वमा विकास भएका पञ्जीकरण व्यवस्थापन र तथ्याङ्क विश्लेषण सम्बन्धी विकशित अभ्यासहरुलाई मुलुकको सापेक्षतामा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।

११. रणनीति कार्यान्वयन पद्धती

व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन रणनीति (CRVS) को कार्यान्वयन आवधिक रूपमा निश्चित योजना पद्धतीबाट गरिनेछ । रणनीति अन्तरगतका कार्यनीतिहरुको कार्यान्वयन गर्न थप कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ । रणनीति कार्यान्वयनका लागि जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने कार्य गरिनेछ । रणनीति कार्यान्वयनका लागि निम्न अनुसारको संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।

१) राष्ट्रिय समन्वय समिति (National Coordination Committee): व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धमा नीति निर्धारणको सिफारिस गर्न, नीति कार्यान्वयनका लागि आवश्यक निर्देशन दिन तथा संघ, प्रदेश र स्थानीयतहहरु बीच समन्वय कायम गर्न निम्न पदाधिकारी रहने गरी एक राष्ट्रिय समन्वय समिति रहनेछ ।

- क) सचिव, नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय – संयोजक
- ख) सहसचिव, (निति, योजना तथा अनुगमन (PPMD) हेर्ने) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय – सदस्य
- ग) सहसचिव, (स्थानीय निकाय समन्वय हेर्ने) संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय – सदस्य
- घ) सहसचिव, (प्रदेश समन्वय हेर्ने) प्रधानमन्त्री तथा मन्त्री परिषदको कार्यालय – सदस्य
- ङ) सहसचिव, (सम्बन्धित विषय हेर्ने) कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय – सदस्य
- च) सहसचिव, (सम्बन्धित विषय हेर्ने) गृह मन्त्रालय – सदस्य
- छ) सचिव, प्रदेश सरकार आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय ७ जना – सदस्य
- ज) अध्यक्ष, जिल्ला समन्वय समिति महासंघ – सदस्य
- झ) अध्यक्ष, नगरपालिका महासंघ – सदस्य
- ञ) अध्यक्ष, गाँउपालिका महासंघ – सदस्य
- ट) महानिर्देशक, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग – सदस्य
- ठ) महानिर्देशक राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग – सदस्य सचिव

समन्वय समितिको बैठक कम्तिमा बर्षमा २ पटक बस्नेछ । बैठकमा सम्बन्धित विज्ञहरुलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

२) रणनीति कार्यान्वयन एकाई:

राष्ट्रिय समन्वय समितिले गरेका निर्णयहरुको कार्यान्वयन गर्ने तथा प्रचलित नीति, योजना कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने आवश्यक व्यवस्था मिलाउन निम्न पदाधिकारी रहने गरी रणनीति कार्यान्वयन एकाई रहनेछ ।

क) महानिर्देशक, राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग – संयोजक

ख) उपसचिव (सम्बन्धित शाखा हेर्ने) गृह मन्त्रालय –सदस्य

ग) उपसचिव (स्वास्थ्य सूचना व्यवस्थापन प्रणाली हेर्ने) स्वास्थ्य जनसंख्या मन्त्रालय – सदस्य

घ) उपसचिव (जनसंख्या हेर्ने) केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग –सदस्य

ङ) उपसचिव (समन्वय हेर्ने) संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय – सदस्य

च) निर्देशक (पञ्जीकरण हेर्ने) राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग –सदस्य सचिव

समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार बस्नेछ । समितिको बैठकमा सम्बन्धित विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

१२ रणनीति कार्यान्वयनको समयावधि

यस रणनीति कार्यान्वयनको अवधि Asian and Pacific Civil Registration and Vital Statistics Decade 2015-2024 सम्मलाई लक्षित गरिएको छ । सन् २०१४ मा सम्पन्न भएको CRVS सम्बन्धी एशिया तथा प्यासिफिक क्षेत्रका मन्त्रीस्तरिय बैठकबाट तय गरिएका माथि नं. ८ मा उल्लेखित अन्तराष्ट्रिय उद्देश्यहरुको प्राप्ति यस रणनीतिको अभिन्न अंग हुनेछ । दीगो विकासका लक्ष्य प्राप्तीको लागि रणनीतिलाई मुख्य मार्ग दर्शनको रूपमा लिई कार्यहरु गरिनेछ । प्रविधि तथा प्रशासनिक व्यवस्थापनमा आएको नविनतासँगै रणनीतिको परिमार्जन गरी सन् २०३० सम्ममा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्ती रणनीतिको मुख्य गन्तव्य हुनेछ ।

१३. रणनीतिको पुनरावलोकन

यस रणनीतिको समिक्षा अर्धवार्षिक रूपमा गरी प्राप्त सुझावहरु तथा अन्य विकसित विषयवस्तुलाई समेत समेटेर रणनीति पुनरावलोकन गरिनेछ । संविधानको कार्यान्वयनको क्रममा जारी हुने कानूनहरु, राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय अभ्यासहरु, सूचना प्रविधिमा हुने विकास र परिवर्तन तथा पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी विश्वव्यापी मान्यता तथा अभ्यासहरुलाई समय सन्दर्भ अनुसार अनुकूल हुने गरी रणनीति कार्यान्वयनको क्रममा व्यवस्थित गरिनेछ ।

१४. कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन

पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचलित ऐन नियमको कार्यान्वयन तथा पछि जारी हुने कानूनहरु एवं राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय कानून र प्रशासकीय निर्णय अनुसार भएका कार्यहरु समेत रणनीति कार्यान्वयनको अंगको रूपमा रहने छन् । रणनीति कार्यान्वयनका लागि निर्माण हुने कार्यतालिकाको

कार्यान्वयन अवस्थाको समिक्षा गरी परिमार्जन सहित कार्यान्वयन गरिनेछ । राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभागले नीति निर्माणमा सहयोगी तथा नीति एवं कार्यक्रम कार्यान्वयनमा मुख्य भूमिका निर्वाह गर्नेछ ।

१५. साधन स्रोत सम्बन्धी व्यवस्था

रणनीति कार्यान्वयन गर्न आवश्यक पर्ने साधन स्रोत (मानवीय, भौतिक तथा आर्थिक) को व्यवस्था नेपाल सरकारले गर्ने छ । उपलब्ध साधन स्रोतको अतिउत्तम प्रयोग गरी रणनीतिको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । स्रोत साधनको परिधि भित्र रही आवश्यकता अनुसार कार्यक्रम कार्यान्वयन योजना, वित्तीय कार्य योजना लगायत अन्य कार्याकारी योजनाहरु निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

१६. जोखिमहरू

- क) साधन स्रोतको कमी (आर्थिक, भौतिक, मानवीय)
- ख) भौगोलिक विकटता
- ग) समन्वयको कमी (तहगत, अन्तरनिकाय)
- घ) सूचना प्रविधिको कमी तथा प्रभावकारी उपयोग
- ङ) संकलित विवरणहरुको सुरक्षा
- च) नागरिक सचेतनाको कमी

१७. जोखिम व्यवस्थापन

- क) उपलब्ध स्रोत साधनको प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने ।
- ख) संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गरी आधुनिक प्रविधिको प्रयोग तथा कर्मचारी क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- ग) अन्तर निकाय समन्वय तथा सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।
- घ) सूचनाको संकलन, प्रशोधन, भण्डारण तथा प्रवाहमा दरिलो प्राविधिक तथा भौतिक सुरक्षा व्यवस्था मिलाउने ।
- ङ) सम्बन्धित कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाका लागि समयमै मस्यौदा तयार गरी पेश गर्ने ।
- च) नागरिक सचेतनाका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने ।
- छ) संघ, प्रदेश र स्थानीय तह बीच समन्वय गरी स्थानीय प्रशासनको सहयोगमा स्थानीय स्तरमा कार्यक्रमहरु सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गर्ने ।

१८.रणनीतिक योजना तथा कार्यान्वयन तालिका

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफियत
१	व्यक्तिगत घटना दर्तालाई आवधिक जनगणना र राष्ट्रिय स्तरमा हुने अन्य सबै प्रकारका नागरिक सर्वेक्षणहरुको पूरकको रूपमा स्थापित गर्न संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।	क) व्यक्तिगत घटना दर्ताका लागि आधुनिक सूचना प्रविधिमा आधारित प्रणालीको विकास गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
		ख) हरेक १० वर्षमा हुने आवधिक जनगणनामा पञ्जीकरण सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन गर्ने व्यवस्था मिलाउन सम्बन्धित निकायहरूसँग समन्वय गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	
		ग) नागरिकका विवरणसँग सम्बन्धित सर्वेक्षण गर्ने व्यक्ति तथा निकायहरूसँग समन्वय गरी पञ्जीकरण प्रणालीलाई सर्वेक्षणको पूरकको रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरू	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफि
		घ) प्रदेशको पञ्जीकरण हेर्ने मन्त्रालय तथा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा पञ्जीकरण सम्बन्धी अभिलेख तथा तथ्याङ्कहरूको विश्लेषणात्मक विवरण प्रकाशन गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय प्रदेश सम्बन्धित मन्त्रालय	नेपाल सरकार	प्रत्येक वर्ष नियमित	गृह मन्त्रालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		ड) प्रदेश मन्त्रालय, जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा स्थानीय तहसँगको समन्वयमा व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यलाई व्यवस्थित तथा नागरिक मैत्री बनाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	नेपाल सरकार, प्रदेशको सम्बन्धित मन्त्रालय	नियमित	गृह मन्त्रालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		च) पञ्जीकरण व्यवस्थापन प्रणालीमा संलग्न जनशक्तिहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	
		छ) प्रत्येक स्थानीय तहको प्रशासकीय प्रमुखको कार्यालय र वडा कार्यालय बीच प्रविधि मैत्री समन्वयको व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफि
		ज) राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, प्रदेश मन्त्रालय र स्थानीय तह बीच सूचना प्रविधिमा आधारित समन्वय प्रणाली विकास गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, प्रदेश मन्त्रालय, स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		झ) पञ्जीकरण व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा रहेका तथ्याङ्क तथा सूचनाहरुको दरिलो सुरक्षा व्यवस्था मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय,	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		ञ) व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रमाणपत्रलाई नागरिक पहिचानको रूपमा उपयोग गरी सेवा प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।	सेवा प्रदायक निकाय	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
२	व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली (Civil Registration and Vital Statistics System) सुधार गर्न	क) व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने कार्यलाई स्थानीय तहका वडा कार्यालय, महत्वपूर्ण अस्पताल तथा विदेश स्थित नियोगहरुबाट समेत सेवा प्रवाह गर्ने गरी आवश्यक व्यवस्था मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफियत
	सरोकारवाला निकायहरुको भूमिका सुदृढीकरण गर्ने ।	ख) केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग प्रदेशको तथ्याङ्क हेर्ने मन्त्रालय तथा स्थानीय तहसँग समन्वय गरी पञ्जीकरण सम्बन्धी तथ्याङ्कहरुको विश्लेषण तथा प्रकाशन गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, प्रदेश मन्त्रालय, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	
		ग) स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालयसँगको समन्वयमा व्यक्तिको मृत्युको कारण उल्लेख गरी प्रमाणीकरण गर्ने प्रणालीको विकास गरी मृत्यु दर्ताको बखत मृत्युको कारण सहितको अभिलेख राख्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	स्वस्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	
		घ) स्वास्थ्य संस्थाहरुमा राखिएका पञ्जीकरण सम्बन्धी अभिलेखहरुको प्राप्ती तथा विश्लेषण गर्ने प्रणाली विकास गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	स्वस्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	
		ड) व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन (CRVS) सम्बन्धी कार्यको सुदृढीकरणका लागि अन्तर निकाय साभेदारी संयन्त्रको विकास गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग,	गृह मन्त्रालय, सरोकारवाला निकाय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफि
		च) जनशक्ति क्षमता विकास तथा नागरिक सचेतनका कार्यक्रमहरु संचालन गरी सरोकारवाला व्यक्ति तथा निकायको भूमिका प्रभावकारी बनाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय स्थानीय तह	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
		छ) गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग, केन्द्रिय तथा विभाग लगायतका केन्द्रीय निकायहरु तथा सम्बन्धित राष्ट्रिय एवं अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरुसँग समन्वय गर्न विभागमा जिम्मेवार पदाधिकारी तोकिएको छ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
		ज) प्रविधिमा आधारित व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई राष्ट्रिय परिचय व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा आवद्ध गरी जन्मदर्ताकै बखत राष्ट्रिय परिचय नम्बर प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय प्रदेश मन्त्रालय स्थानीय तह	नेपाल सरकार	प्रत्येक वर्ष नियमित	गृह मन्त्रालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		झ) आवश्यकता अनुसार समुदायमा व्यक्तिगत घटना दर्ता शिविरहरु संचालन गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय प्रदेश मन्त्रालय स्थानीय तह	नेपाल सरकार	प्रत्येक वर्ष नियमित	गृह मन्त्रालय, मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफियत
३	व्यक्तिगत घटना दर्ताको आवधिक तथ्याङ्क विश्लेषण गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने ।	क) प्रत्येक चौमासिकमा व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी कार्य प्रगति प्रतिवेदन प्रकाशन गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय स्थानीय तह	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
		ख) तथ्याङ्क विश्लेषणका लागि जिम्मेवार पदाधिकारी तोकिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	तुरुन्त	गृह मन्त्रालय	
		ग) व्यक्तिगत घटना दर्ता सम्बन्धी कार्य गर्ने प्रत्येक निकायमा मासिक रूपमा पञ्जीकरण भएका घटनाको विवरण प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय स्थानीय तह	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
		घ) केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग तथा अन्य सरोकारवाला निकायका सूचना तथा तथ्यांक हेर्ने संयन्त्रहरुसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय सम्बन्धित मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
४	मृत्यु दर्ता गर्दा मृत्युको कारण सहितको अभिलेख व्यवस्थापन गर्दै सोसँग सम्बन्धित तथ्याङ्कको छुट्टै	क) मृत्युको कारण चिकित्सा पद्धतीबाट पहिचान गर्ने व्यवस्था मिलाउन स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय र सम्बद्ध निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफियत
	विश्लेषण प्रणाली विकास गर्ने ।	ख) व्यक्तिको मृत्युको कारण उल्लेख गरी पञ्जीकरण व्यवस्थापन गर्ने व्यवस्था मिलाउन प्रचलित कानूनमा आवश्यक सुधार गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		ग) मृत्यु दर्ता गर्न निवेदन दिने सूचकले मृत्युको कारण उल्लेख गर्ने र त्यसको पुष्टाई हुने कागजात पेस गर्न स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय मार्फत सबै स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई आवश्यक कार्य गर्ने व्यवस्था क्रमशः मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	
		घ) मृत्युको कारण उल्लेख भएका अभिलेखहरुको छुट्टै विश्लेषण गर्ने पद्धतीको विकास गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, स्थानीय तह	गृह मन्त्रालय, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	
		ङ) मृत्युको कारण उल्लेख गरी मृत्यु दर्ताको वार्षिक नतिजा प्रकाशन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, सरोकारवाला निकाय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरू	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफि
५	दीगो विकासका लक्ष्यहरू (Sustainable Development Goals-SDGs) लगायतका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न गरिने कार्यहरूको लागि व्यक्तिगत घटना दर्ता अभिलेखमा आधारित तथ्याङ्कहरूको सिर्जना गर्ने ।	क) राष्ट्रिय स्तरमा नीति निर्माणका लागि व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनालाई प्रमुख सूचकको रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग	गृह मन्त्रालय, स्थानीय तह	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय	
		ख) दीगो विकासका लक्ष्यहरूको १६ नम्बर लक्ष्यमा उल्लेख भएको दीगो विकासका लागि शान्तिपूर्ण र समावेसी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी र समावेसी संस्थाको स्थापना गर्ने मुख्य लक्ष्य अन्तरगतको १६.९ मा उल्लेख भएको लक्ष्य सन् २०३० सम्म सबैलाई जन्मदर्ता लगायतका अन्य कानूनी पहिचान प्रदान गर्ने लक्ष्य प्राप्त गर्न पञ्जीकरण सम्बन्धी आवश्यक तथ्याङ्क व्यवस्थापन गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय अन्य सरोकारवाला मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, सरोकारवाला मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरु	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफियत
		ग) मुलुकले अवलम्बन गरेको नागरिक अभिलेख सम्बन्धी संबैधानिक नीति कार्यान्वयन गर्न पञ्जीकरण व्यवस्थापन सम्बन्धी सूचनालाई उपयोग गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय	
		घ) आवधिक योजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा पञ्जीकरण सम्बन्धी सूचनाको उपयोग गरिनेछ ।	गृह मन्त्रालय	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग, स्थानीय तह	नेपाल सरकार	नियमित	राष्ट्रिय योजना आयोग	
		ङ) नेपालले अन्तराष्ट्रिय स्तरमा जनाएका प्रतिद्वन्द्वता पुरा गर्न पञ्जीकरण सम्बन्धी सूचनाको उपयोग गरिनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय	
६	संयुक्त राष्ट्रसंघका तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी सिद्धान्त तथा अन्य विश्वव्यापी मान्यता अनुरूपको	क) संयुक्त राष्ट्रसंघले अवलम्बन गरेका व्यक्तिगत घटना दर्ता तथा तथ्याङ्क व्यवस्थापन सम्बन्धी विश्वव्यापी मान्यताको उपयोग व्यवस्थापन प्रणालीलाई समृद्ध बनाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	

सि.नं	रणनीतिक उद्देश्य	कार्यनीतिहरू	कार्यान्वयन गर्ने निकाय	सहयोग गर्ने निकाय	साधन स्रोत	समयावधि	अनुगमनगर्नेनिकाय	कैफि
	CRVS प्रणाली विस्तार र सुदृढीकरण गर्ने ।	ख) एशिया तथा प्यासिफिक क्षेत्रमा व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन अवलम्बन गरिएका प्रणालीको प्रभावकारी रूपमा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	
		ग) सार्क तथा अन्य क्षेत्रिय एवं बहुराष्ट्र समन्वय र सहकार्य गर्ने संस्थाहरूले अवलम्बन गरेका पद्धतीहरूलाई आवश्यकता अनुरूप उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय	
		घ) विश्वमा विकास भएका पञ्जीकरण व्यवस्थापन र तथ्याङ्क विश्लेषण सम्बन्धी विकशित अभ्यासहरूलाई मुलुकको सापेक्षतामा उपयोग गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ ।	राष्ट्रिय परिचयपत्र तथा पञ्जीकरण विभाग	गृह मन्त्रालय, सम्बद्ध निकाय	नेपाल सरकार	नियमित	गृह मन्त्रालय, परराष्ट्र मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग	